

SÁRI MIHÁLY

A magyar kultúrpolitika története című kötet margójára

A rendszerváltó társadalmak a régi struktúrák széttörése és újak építése időszakában gyakran túllőnek céljaikon, az újhoz és változáshoz kötődés nevében kiöntik a gyereket a fürdővízzel együtt: széttörnek, feledésre ítélnék az új körülmények között is működő értékeket, fogalmakat. Erre a sorsra jutott a „kultúrpolitika” (és számos egyéb „kultur-” előtagú) fogalmunk Magyarországon, s hosszú ideig a rendszerváltó pártok úgy óvakodtak a fogalomtól, mint ördög a szenteltvíztől. Ahelyett inkább „oktatáspolitikai”, „művelődéspolitikai” semlegesebbnek tűnő „terminus technicus”-ai bukkantak fel, a rossz lelkiismeret, a szégyenérzet ezeket a fogalmakat rehabilitálta, a „kultúrpolitiká”-t száműzte. A felsőfokú oktatásból sok helyütt csendesen kiutálták, mint rendszeridegent, mint a szocializmus ideológiájának fattyát.

Néhány szerző (köztük *T. Kiss Tamás*, *N. Szabó József*, *Agárdi Péter*) konokan használták továbbra is a „kultúrpolitika” fogalmat, s az ezredforduló után ismét helyet kapott az oktatásban.

Drabancz M. Róbert és *Fónai Mihály* „A magyar kultúrpolitika története” című kötete rehabilitálja a fogalmat, s a magyar nemzet kultúrájára érvényes ágazati/szakpolitikai stratégiai tervezés, döntés folyamatoként vizsgálja a kötet tárgyát. A szerzők épp eleget időznek a fogalom definiálásával, s így több álláspontot, szemléletet ütköztetnek, s egy ma is használható fogalmat határoznak meg.

A vizsgálódásukat 1920-tól kezdik, amikor a magyar kultúrpolitika a megcsontított Magyarország állami szintre emelt önmentő-önmegőrző stratégiájává vált, s magába foglalta a nemzeti kultúra létező korabeli faktorainak összehangolását, irányítását. Ebben a fejezetben *Klebelsberg Kunó* kultúrpolitikai programja domborodik ki, *Kornis Gyula* és *Hóman Bálint* munkásságáról kevesebbet olvashatunk, de ez a „Klebelsberg-reneszánsz” történetébe jól beleillik. A szabadművelődés rövid korszakának frappáns az összefoglalója, lényeges folyamatokra utal, s helyesen emeli ki a korszak kultúrpolitikájának pluralitását és a sokféleség konvergenciáját.

1948. és 1956. között ugyanolyan rendszerváltás történt, mint 1989-től, csak hogy ekkor a polgári demokráciát váltotta fel a népi demokrácia, s ehhez a paradigmához igazodott a kultúrpolitika, amelyet a szerzők „kulturális forradalom”-ként is említenek. Gazdag forrásanyagra támaszkodva, pontosan adatolva fűzik össze láncszemenként a kor történéseit, bemutatva az ok-okozati összefüggéseket, s meggyőzően vezetnek le a „kultúrpolitika” fogalmának tartalmi változásait. Az állam és a párt (a Magyar Dolgozók Pártja) közös feladata a kultúra irányítása és fejlesztése ebben a korszakban, jól érzékelik a szerzők, hogy a kultúra területén a művészet, a tudomány, a népművelés és az iskolarendszer kapott különös támogatottságot.

A Kádár-korszak túlélte a névadóját, a szerzők három fázisra osztották az 1956–1990 közötti intervallumot. A történeti szemléletű tagolásban első fázis a megtorlás és konszolidáció periódusa (1956–1962). Ez a korszak a szocialista állami kultúrpo-

litika irányítási és szakigazgatási rendszerét stabilizálta, az oktatás teljes rendszerét törvénnyel szabályozta (1961). A második periódus már hosszabbra nyúlik (1962–1974), s a kötetben az „Offenzíva és reformok” alcímet kapta. Indokolt 1974-ben határvonalat húzni, ekkorra a gazdaságban bevezetett „új gazdasági mechanizmus” megfeneckelt, a politikai-filozófiai gondolkodás részben megszabadult a dogmái egy részétől, bár újra gúzsba kötötte a politika (Hegedűs András, Heller Ágnes és más filozófusok pere). A korszak elemzésében helyesen világítják meg a szerzők, hogy az ideológiai gátak újraépülése mellett az iskolarendszer, a tudományos kutatás fejlődött, s a művészetpolitikában a „támogatás-tiltás” helyett a „támogatás-túrés-tiltás” a magyar művészet megújulását hozta. A korszak iskolán túli művelődésében markáns fogalmi-tartalmi modernizáció történt, a népművelés-közművelődés fogalomváltás lehetővé tette az emberi erőforrások jobb kiaknázását, a demokrácia korlátozott kibontakozását. A csoportautonómia, az öntevékenység igénye egyre követelőbben fogalmazódott meg, s ehhez hátszelet kapott a közművelődés mind az állami, mind a politikai szféra aktoraitól. (Pozsgai Imre, Aczél György).

A harmadik periódusra (1974–1990) az „erodálódás” jellemző, vélik a szerzők. Ezen a ponton talán érdemes finomítani, vagy a korszakhatárokat kissé a jelen felé eltolni, további belső korszakokat elkülöníteni. Bizonyos, hogy a kultúra offenzívája (lendületénél-tehetetlenségénél fogva) kitolódott 1982-ig, majd ezt egy pangás-korszak követte, az erodálódás 1986-tól következett be. Az elemzésben ez a vonalvezetés követhető, de a kötet használója határozottabb fogódzókat igényelhet a tényeket jól felsorakoztató, a törvényszerűségeket és trendeket pontosan regisztráló fejezettől.

A szerzők 1990-től napjainkig már nem vezették le a kultúrpolitika változásait – s nem bátortalanságuk, hanem a tudományos felelősségük miatt. A polgári demokratikus rendszerváltástól visszafelé 1920-ig tartó időszakot már történelmi rálátásban, a rendszerek közötti kapcsolatok elemzésében vagyunk képesek szemlélni. 1920 előtti korszakról ugyan sok tudományos írás jelent meg, de a korunk kutatóinak lehetősége van „szemüveget” cserélni, s immár a polgári történeti-szociológiai nézőpontokat alkalmazva újraértékelni a korszakokat, kultúrpolitikai törekvéseket. (Ez már megtörtént Klebelsberg korával).

Ez a kultúrpolitika-történeti kötet külön erénnyel is rendelkezik. Az elemző fejezetek viszonylag rövidek, arra szorítkoznak, hogy nagy ívű folyamatokat ábrázoljanak, alapvető összefüggésekre, lényegi változásokra hívják fel a figyelmet. Az új ismeretek az összefüggések originális szemléletéből, a dolgok újszerű összeillesztéséből származnak, s nem valamely országos irattár polcáról leemelt barnuló dokumentum egyedi adatait „porolta le”. Nem törekszik szenzációra, szemléletet akar adni, tanítani akar.

Az egyes korszakok kiemelkedő személyiségeinek életrajzát és munkásságát is bemutatja a kötet, a korszakhoz illeszti azokat, mint ahogy válogat a korabeli kultúrpolitikai dokumentumokból, s korszakonként összeszerkeszti azokat. Az egyes fejezetek végén hasznos bibliográfiát talál a kutató, amely jelzi azon szerzők körét, akik fontosak lehetnek a kultúrpolitika-téma kutatásában. Folyamat, személyiség, dokumentum, tudományos írások listája így együtt él, s nagy hasznára lehet a felsőfokú intézmények művelődésszervező, művelődési és felnőttképzési menedzser és művelődési mediátor szakos hallgatóinak abban, hogy pontosan eligazodjanak megélt századaink kulturális/művelődési folyamataiban. Hasznos ez a munka különösen a

szakdolgozóknak, akik a kultúrpolitikai háttérrel témájukhoz alkalmazzák, vagy egy-egy korszakot dolgoznak fel, a kötet módszertana is követendő lehet számukra.

Bizonyos vagyok abban is, hogy az ismét a hálótervekben szereplő művelődés-politikai kurzusok (szemináriumok és előadások) népszerű, tanulható és tanítható irodalma lesz e mű, mint ahogy abban is, hogy a kutatók polcán is ott lesz majd ez az ízléses kivitelű könyv.

A kötet 2005-ben jelent meg a Nemzeti Kulturális Alapprogram és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásával a debreceni a Csokonai Kiadó gondozásában.

KRISZTIÁN BÉLA

Andrei Marga: University reform today

Andrei Marga a Babeş-Bolyai Egyetemen folytatott oktatómunkája mellett széleskörű nemzetközi tanulmányokat végzett különböző egyetemeken. Elkötelezett román nemzeti tudata a multikulturalitás szellemben végzett sikeres munkája alapja, amit a kolozsvári egyetem dékánjaként, rektoraként, majd 1997–2000-ig Románia oktatási minisztereként a gyakorlatban is érvényesített. Ma a kolozsvári egyetem elnökeként az európai egyetemi reformok szellemében, a tudományos versenyképesség és kompatibilitás megteremtésében, nagyvonalú és jelentős egyetemi beruházások fenntartásában munkálkodik. Andrei Marga kiemelkedő és rendkívül sokrétű szakmai-irodalmi tevékenységet folytat, húsznál több önálló kötet és számos tanulmány fémjelzi eddigi tevékenységét.

Az egyetemi reformok szerte Európában közfigyelem tárgyai. Ez is egyik oka, hogy Andrei Marga *Egyetemi reform — ma* című kötete immár a negyedik, bővített kiadásban jelent meg a Cluj University Press kiadásában. Egy igazi európai könyvet forgathatjuk, amelyben a tanulságos négy fő fejezetben (I. Értékek és irányok, II. Az oktatási reform, III. Az egyetem ügyeiről, IV. Személyes gondolatok) egy tudóspolitikus munkássága körvonalazódik a különböző tanulmányokon keresztül. Az egyes fejezetek: A kulturális relativizmus kettős értelme, Az oktatási reform irányelvei, Az egyetemek kormányzása – részvétel és hatékonyság, Most mit tegyünk? Az átmenetben lévő országok, Az európai egyetemi reform – néhány etikai megfontolás, Az egyetem valósága és szembenézés a kihívással, Az oktatási reform és az új évezred kihívása, A multikulturális oktatás Romániában, Az „europaizáció” az oktatáspolitikában és a mai fejlesztés a bolognai folyamatban, Programok versenyben az idővel, Emlékezés a tragédiára (Holocaust), Változtatás a romaképzésben, 1997–2000, az oktatási reform Romániában. Visszatekintés, A globalizáció felsőoktatási következményei: nyílt piacok, autonóm szervezetek, kreatív elmék, Egyetemi interakciók Közép- és Dél-Európában, Az egyetemek új jövője Európában, Az egyetem társadalmi és polgári felelőssége Európában, Az egyetemi autonómia Romániában, A Babeş-Bolyai Egyetem – Cluj-Napoca (esettanulmány), A Babeş-Bolyai Egyetem évfordulójára, Egy multikulturális intézmény – a Babeş-Bolyai Egyetem, Kreatív és nyílt légkör a Babeş-Bolyai Egyetemen, Minőségbiztosítás az európai felsőoktatás-